

УДОСКОНАЛЕННЯ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

Анотація

В статті пропонуються методичні підходи щодо удосконалення аналізу економічної ефективності виробництва продукції рослинництва

Ключові слова: економічна ефективність, маркетинговий рік, ціна реалізації

Визнано, що ефективність – це економічна категорія, яка відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами [1; с. 397]. Ресурси і результати можуть виражатися як у натуральній, так і вартісній формах. Отже, ефективність як співвідношення характеризується певними показниками – чисельними параметрами, критеріями певної властивості, якості економічного об'єкта, явища, процесу чи рішення.

Економічна ефективність виробництва сільськогосподарської продукції характеризується досить усталеною системою показників. Для продукції рослинництва основні показники – урожайність, трудомісткість 1 ц, собівартість 1 ц (1 т), ціна реалізації 1 ц (1 т), виручка з 1 га, прибуток з 1 га та на 1 ц (1 т), рентабельність виробництва та продажу.

Переважно, саме на цих показниках проводиться аналіз економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції [2]. Такий аналіз є визначальним для формування стратегії розвитку країни та її регіонів, а також для визначення напрямів розвитку економіки окремих підприємств.

Інформаційною базою для нього виступає, перш за все, статистична форма № 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств». За період з 2000 р. вона неодноразово в більшій чи меншій змінювалася та доповнювалася, що впливало на порівнянність у динаміці показників економічної ефективності виробництва в регіонах (районах, областях) та Україні в цілому. Натомість, сільськогосподарські підприємства таких проблем не мають, оскільки форма № 50-сг базується на бухгалтерській звітності.

Тим не менш, навіть підприємства, не говорячи вже про регіональний рівень, стикаються, на нашу думку, з певними неточностями при оцінці рівня економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції. Неточності пов'язані з тим, що форма № 50-сг базується на даних календарного (фінансового) року, а реальна економічна ефективність продукції, виробленої в поточному році, може бути визначена тільки за даними маркетингового року.

Головним чином це стосується продукції рослинництва, бо досить значна її частина реалізовується у році, наступному за звітним. Так, у Запорізькій області в середньому за 2009-2013 рр. реалізовувалось продукції виробництва минулого року, зокрема, пшениці – 17,8 %, ячменю – 18,2 %, а кукурудзи на зерно – 27,8 % від загальної реалізації цих видів продукції у фінансовому році.

Практично, по формі № 50-сг визначаються показники, які характеризують економічну ефективність продукції, виробленої в поточному році (урожайність та виробнича собівартість 1 ц виробленої продукції) та показники економічної ефективності продукції, реалізованої в поточному році (виробнича собівартість 1 ц реалізованої продукції, повна собівартість 1 ц реалізованої продукції, ціна реалізації 1 ц, прибуток на 1 ц реалізованої продукції, рівні рентабельності та продажу).

Таблиця 1

**Динаміка економічної ефективності виробництва пшениці
в Запорізькій області (за формою № 50-сг)**

Показники	Роки					Відхилення 2013 р. від 2009 р., %
	2009	2010	2011	2012	2013	
Урожайність, ц/га	29,7	27,2	31,9	18,3	26,6	-10,4
Виробнича собівартість виробленого 1 ц, грн.	62,42	80,89	89,78	170,77	124,34	99,2
Виробнича собівартість реалізованого 1 ц, грн.	60,61	79,93	89,14	133,31	127,09	109,7
Повна собівартість реалізованого 1 ц, грн.	69,05	89,75	101,60	149,23	141,08	104,3
Ціна реалізації 1 ц, грн.	75,48	104,04	126,98	152,05	135,05	78,9
Прибуток на 1 ц, грн.	6,43	14,29	25,38	2,82	-6,03	-12,47 грн.
Рентабельність виробництва, %	9,3	15,9	25,0	1,9	-4,3	-13,6 п.п.

Також по формі № 50-сг можуть визначатися виручка та прибуток на 1 га, але необхідно зауважити, що це можна робити лише в тому випадку, коли зібрана площа по відповідній культурі є незмінною протягом досліджуваного періоду. Визначення виручки (прибутку) на 1 га шляхом ділення виручки (прибутку), які отримані у фінансовому році, на зібрану площу цього ж таки року є некоректним, оскільки ця виручка чи прибуток утворюються за рахунок продажу продукції, що отримана із зібраної площі цього року та за рахунок продукції, що вироблена в попередні періоди. З точки зору оцінки ефективності виробництва певного виду продукції методично правильним було б ділення на зібрану площу поточного року виручки (прибутку), які отримані протягом маркетингового року.

Інформаційною базою таких розрахунків виступає форма № 21-заг «Реалізація сільськогосподарської продукції», яка дає можливість визначити обсяги та вартість реалізованої продукції (виручку від реалізації) протягом кожного календарного місяця. В результаті додавання цих обсягів та виручки за кожен місяць маркетингового року отримуємо загальну кількість та виручку від реалізації продукції у відповідному маркетинговому році. Діленням загальної виручки на загальну кількість продукції отримуємо ціну реалізації одиниці продукції в маркетинговому році.

Визначення загального прибутку в маркетинговому році потребує, крім виручки від реалізації, визначення за цей же період і собівартості реалізованої продукції. При визначенні валового прибутку проблем не виникає – по формі № 50-сг визначається виробнича собівартість одиниці виробленої продукції, яка потім множиться на загальну кількість реалізованої продукції в маркетинговому році. Коли ж виникає необхідність визначення кінцевої прибутковості на основі повної собівартості реалізованої продукції, то в маркетинговому році останню ми пропонуємо визначати наступним чином:

$$C_{\Pi}^{\text{рпмр}} = C_{\text{В}}^{\text{рпмр1}} \cdot K_{\text{пс1}} + C_{\text{В}}^{\text{рпмр2}} \cdot K_{\text{пс2}},$$

де $C_{\Pi}^{\text{рпмр}}$ – повна собівартість реалізованої продукції в маркетинговому році;

$C_B^{рпмр1}$ – виробнича собівартість реалізованої продукції в першій половині маркетингового року;

$C_B^{рпмр2}$ – виробнича собівартість реалізованої продукції в другій половині маркетингового року;

$K_{пс1}$ – коефіцієнт, який характеризує зростання виробничої собівартості реалізованої продукції за рахунок розподілу витрат, що формують повну собівартість реалізованої продукції (адміністративні, збутові та ін.) в першій половині маркетингового року;

$K_{пс2}$ – коефіцієнт, який характеризує зростання виробничої собівартості реалізованої продукції за рахунок розподілу витрат, що формують повну собівартість реалізованої продукції (адміністративні, збутові та ін.) в другій половині маркетингового року.

Коефіцієнти $K_{пс1}$ та $K_{пс2}$ визначаються за даними форми № 50-сг шляхом ділення повної собівартості реалізованої продукції рослинництва на її виробничу собівартість по звітному фінансовому року та по наступному фінансовому року. Остання обставина приводить до того, що реальна економічна ефективність виробництва певного виду продукції рослинництва буде визначена на півроку пізніше, ніж закінчиться реалізацію цієї продукції.

Звісно, визначення витрат, що формують повну собівартість в маркетинговому році, буде більш точним, якщо вести облік цих витрат саме в маркетинговому році. Але це пов'язане зі зростанням трудомісткості обліку та методичною невирішеністю питань розподілу витрат, що формують повну собівартість, між продукцією, що має різні маркетингові роки (зокрема, по пшениці – з 1 липня по 30 червня, по кукурудзі на зерно – з 1 вересня по 31 серпня).

При розрахунках по узагальнених даних (район, область, країна) внаслідок певного неспівпадання кола підприємств, що звітують за формами № 50-сг та № 21-заг (та, ймовірно, внаслідок не належної якості звітних даних), виникають неточності при визначенні рівня товарності продукції у маркетинговому році. Тому в розрахунках виручки та прибутку на 1 га площі приймається 100%-ва товарність. Зауважимо, що для самих сільськогосподарських підприємств така проблема не виникає. Розглянемо розрахунки по маркетингових роках досліджуваного періоду (табл. 2).

**Динаміка економічної ефективності виробництва пшениці
в Запорізькій області (маркетингові роки)**

Показники	Роки					Відхилення 2013 - 2014 рр. від 2009-2010 рр., %
	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	
Урожайність, ц/га	29,7	27,2	31,9	18,3	26,6	-10,4
Виробнича собівартість виробленого 1 ц, грн.	62,42	80,89	89,78	170,77	124,34	99,2
Виробнича собівартість реалізованого 1 ц, грн.	62,42	80,89	89,78	170,77	124,34	99,2
Повна собівартість реалізованого 1 ц, грн.	70,94	91,12	101,90	190,87	138,19	94,8
Ціна реалізації 1 ц, грн.	79,26	116,58	124,72	160,91	136,25	71,9
Прибуток на 1 ц, грн.	8,31	25,46	22,81	-29,96	-1,94	-10,25 грн.
Виручка з 1 га, грн. ¹⁾	2353,90	3170,92	3978,43	2944,66	3624,25	54,0
Прибуток з 1 га, грн. ¹⁾	246,91	692,49	727,69	-548,22	-51,48	-298,38 грн.
Рентабельність виробництва, %	11,7	27,9	22,4	-15,7	-1,4	-13,1 п.п.

Примітка: ¹⁾ при 100 % товарності

Порівняння результатів аналізу економічної ефективності виробництва пшениці у фінансових роках (табл. 1) та маркетингових роках (табл. 2) свідчить про існування відмінностей, особливо значних по показникам прибутку на 1 ц та рентабельності виробництва. Зокрема, виявляється, що пшениця, вироблена в 2012 р., є збитковою (рентабельність -15,7 %), а не низькоприбутковою (рентабельність 1,9 %), а протягом 2012-2013 рр. відбулося не зменшення рентабельності (з 1,9 до -4,3 %), а зменшення збитковості (з 15,7 % до 1,4 %).

Таким чином, аналіз ефективності виробництва за фінансовий рік має доповнюватися і її аналізом за маркетинговий рік – саме він дозволяє встановити реальну прибутковість виробництва того чи іншого виду продукції рослинництва та прийняти підприємцям виважені управлінські рішення.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / В.Г. Андрійчук. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. – К.: КНЕУ, 2002.– 624 с.
2. Забуранна Л.В. Економічна ефективність виробництва зерна та шляхи її підвищення в сільськогосподарських підприємствах / Л.В. Забуранна // Економіка АПК. – 2014. – № 3.– С. 55–61.